

**ԺԱՄԱՆԱԿԻ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՋԱՎԱՅՐԸ ԵՎ ԱՆՁՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԸ
ԼԻԼԻԱՆ ՀԵԼԼՄԱՆԻ «ԱՆԱՎԱՐՏ ԿԻՆԸ» ՀՈՒՇԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ**

ԼՈՒՍԻՆԵ ՀԱՅԹՅԱՆ

Լ. Հելլմանի՝ 1969թ. գրած «Անավարտ կինը» ինքնակենսագրական ժանրի հուշագրություն է: Այն Հելլմանի անձնական կյանքի և ժամանակի մշակութային միջավայրի պատկերումն է: Իր կյանքի իրադարձություններից զատ, ստեղծագործության էջերում դրամատուրգը ներկայացնում է սրամտության, ցինիզմի և ուղղամիտ դիտարկումների կատարյալ խառնուրդ, որը բնորոշում է թե՛ նրա աշխատանքը և թե՛ հենց իրեն:

Քանալի բառեր – Լիլիան Հելլման, դրամատուրգ, «Անավարտ կինը», հուշագրություն, մշակութային միջավայր, անձնական ներաշխարհ:

Լիլիան Հելլմանը (1905-1984)՝ սցենարիստ, դրամատուրգ, հասարակական ու քաղաքական ակտիվիստ և քննադատ, գրել է XX դարի հարատև և լրջմիտ խոհեր առաջացնող դրամաներ, որոնց թվում իր առանձնահատուկ տեղն է զբաղեցնում 1969թ. գրված «Անավարտ կինը», որն ինքնակենսագրական ժանրի համար արժանացել է «Ազգային գիրք» մրցանակին: Այստեղ Հելլմանը ներկայացնում է իր կյանքի ու դարաշրջանի ընդգրկուն պատկերը: Այն Հելլմանի ինքնակենսագրական եռագրության առաջին հուշագրությունն է (մյուս երկուսը՝ «Պենտիմենտոն. դիմանկարների գիրք»(1973) և «Սրիկայի ժամանակը» (1976) հուշագրություններն են): Հարցն այն չէ, որ դրանք առաջին, երկրորդ և երրորդ արարվածներն են, այլ դրանցից յուրաքանչյուրն ունի տարբեր կիզակետեր, յուրահատուկ հայացք, որն անցնում է տարբեր տեսլապակիների միջով, որպեսզի յուրաքանչյուրը տեսնի այլընտրանքային հեռանկար, և գուցե նրանք բոլորն արարեն ինչ-որ միմյանց հետ չկապակցվող, բայց իրական բան: Եթե ուրիշ որևէ բան էլ չլինի, մյուս երկուսը լրացնում են որոշ իրադարձությունների միջև ընկած անդունդը, որոնց անդրադարձ է կատարվել այս հատորում: Կասկած չկա, որ Հելլմանն ազդեցիկ գրող է, բայց այս հուշագրություններում պատկերվող իրադարձությունների հարցին նա բավական ընտրողաբար է մոտենում: Նա դա գիտակցում է և ընթերցողին էլ այդ մասին իրազեկ պահելու հարցում խնդիր չունի, բայց դա դեռ չի նշանակում, որ նա ընթերցողին ամբողջական պատկերն է ներկայացնում:

Հուշագրության էջերում հեղինակը պատկերում է մի կնոջ, որը ողնաշարի փոխարեն «պողպատե ձող» է կրում, մի կին, որն ունի սթափ ազատություն, կարծիքների հարցում չի գնում փոխզիջման և ոչ էլ քծնում է քաղա-

քական, ռազմական և գրական վերնախավին, որոնց նա հանդիպում է, և որոնք հանուն իրենց «ջնջոցների» կնոջից ակնկալում են երկչուտ վերաբերմունք: Բայց դա այն է, ինչը կինը երբեք չէր անում, քանի որ նման էր Լիլիան Հելլմանին, որն իրեն ուղղված հարցին՝ «Դուք ինչի՞ց եք ստեղծված, Լիլի», սառնասրտորեն պատասխանում էր. «բաղադրիչ համեմունքից և ոչ մի լավ բանից»¹: Այս՝ միմյանց սոսնձված հիշողությունների «խոստովանումն» ու ամսագրային հոյակապ գրառումներն առկայծում են հանգիստ, կենտրոնացված արտացոլումներով և ինքնագնահատմամբ:

Յուրաքանչյուր գլուխ շողարձակում ու ճառագայթում է փարոսի նման՝ դանդաղ բացահայտելով ոչ թե պարզապես մի հոյակապ կյանք, այլ մի ամբողջ անցած դարաշրջանի զուսպ դիմանկար՝ դասակարգերի, արժանապատվության, իմաստության, ինքնուսուցման և հիանալի երևույթների անվերջ մի շարան, որն այլևս գոյություն չունի: Նա ոգեշնչված է լավագույն լուսատուներով՝ Ֆ. Սքոթ Ֆիցջերալդ, Էռնեստ Հեմինգուեյ, Ուիլյամ Ֆոլքներ, Դորոթի Փարքեր, Ջոն Հերսեյ, Ավերել Հարրիման և, իհարկե, բոլորից առավել իր ճշմարիտ սիրով և գրական սրտակից անձով՝ Դաշիել Համմեթով:

«Անավարտ կինը» պիեսում Հելլմանն ընտրողաբար վերապատմում է իր կյանքից դրվագներ, ապա ավարտում երեք գլուխներով, որոնցից յուրաքանչյուրի կիզակետում առանձին անհատ է: Հելլմանն իր հուշապատմւմը սկսում է հենց սկզբից՝ ծնողներից, ընտանիքից և հարավում անցկացրած մանկությունից: Մանկության տարիներին նա իր ժամանակն անցկացնում էր թե՛ Նյու Յորքում և թե՛ Լուիզիանայում՝ հաճախ ցատկոտելով այս երկուսի միջև: Դպրոցների միջև ցատկոտելը հանում է նրան հավասարակշռությունից. կատաղի առաջընթաց մի դպրոցում, իսկ մյուսում՝ հետ չմնալու պայքար:

Լիլիանը գիտակցում էր միակ երեխան լինելու առավելություններն ու դժվարությունները: Նա հասակ է առել հարավում՝ սևամորթ ուժեղ կնոջ հսկողության ներքո, ուստի զարմանալի չէ, որ հետագայում ռասայական խնդիրը մեծ դեր է խաղում նրա ստեղծագործություններում:

Տպագրվելու վերաբերյալ Հելլմանի առաջին փորձի պատկերումը հետաքրքիր է, քանի որ նա պատկերում է անփորձ երիտասարդ կնոջ դիմանկարը, որը վերջնահաշվում իր աշխատանքը պահպանում է տղամարդկանց կողմից համակրանքի արժանանալու գնով, որն ավարտվում է հղիության վաղաժամ ընդհատմամբ (այս տղամարդկանցից յուրաքանչյուրն իրեն է վե-

¹ Lewis A. American plays and playwrights of contemporary theatre. New York, 1970, p. 310.

րագրում հղիության ընդհատման փաստը, թեպետ փաստացի դա առնչվում է այն տղամարդուն, որի հետ ի վերջո մեկ տարի անց Հելլմանն ամուսնանում է): Նրա առաջին (և միակ) ամուսնության պատկերումը շաղված է, և թվում է, թե այդ փորձն իսկապես ձանձրացնում է նրան, և նա խնայում է թանաքն այլ թեմաների համար: Նա, անշուշտ, ճամփորդել է, բայց ճամփորդության նրա դրդապատճառները զարմանալի էին թե՛ այն ձեռնարկելու և թե՛ ավարտելու փաստացի կարևորության տեսանկյունից: «Ես թափառում էի Եվրոպայում՝ անգործությամբ և վայրի անհամբերությամբ շաղախված. ես հավատում էի, որ չեմ անում այն կամ չեմ ապրում այնպես, ինչպես նախատեսել էի: Ես, իհարկե, ոչինչ էլ չէի նախատեսել: Ես շփոթված էի. եթե ես իսկապես կարծում էի, թե իմ առջև դեռ միլիոնավոր տարիներ կային, ապա ինչու՞ էի այդքան անհամբեր: Այդքան անհանգստացած»²: Երիտասարդական այս անշեղ դրությունը տարածված է, բայց այն տարօրինակ է թվում, երբ բխում է մի կնոջից, որի գրվածքները, թվում է, իրավացիորեն բացահայտում են հրամայական ներկայի անհրաժեշտությունը, քանի որ աշխարհը դառնում է առավել անկայուն վայր: «Ես տեսա այլ մարդկանց, որոնք պատերազմ էին գնում, ես ցանկացա նրանց մի մասնիկը լինել», - գրում է նա և ի վերջո ստանում նման հնարավորություն՝ իրականացնելով «մշակութային առաքելություն» դեպի Ռուսաստան³:

Այս ճամփորդությունից նա համարյա մահվան դուռը հասավ, բայց գնաց Մոսկվա և ճակատագծում միացավ ռուսական բանակին: Նա գրեց Իսպանիայի քաղաքացիական պատերազմի մասին Իսպանիայի տարբեր բնակավայրերից: Հելլմանն օգտագործում է այս երկու վայրերի ամսագրերը, որպեսզի պատկերի ճակատամարտի թեժ գծից անդին ընթացող կյանքի վառ պատկերը: Նա խոսում է սովի, յուրաքանչյուր երկարատև օրվա ընթացքում կատարվող պայքարի ու գալիքի մարդկանց մասին, որոնք վախենում են մտածել ապագայի մասին: «Այսպես եմ ես հիշում ճամփորդության ընթացքում անցկացրած բազում գիշերները, երբ որևէ մեկը երկա՛ր, երկա՛ր, երկա՛ր Պուշկին էր արտասանում»⁴: Այս ամենի մասին նրա խոսելաձևից պարզ է դառնում, որ վերջինս ստանձնել է անցանկալի հանդիսատեսի դերը, որն

² Hellman L. An unfinished woman; a memoir. New York, 2001, p. 70.

³ Նույն տեղում, էջ 73:

⁴ Նույն տեղում, էջ 82:

այնքան էլ չի ցանկանում տվյալ պահին լինել այդ վայրերից որևէ մեկում:

Հետագայում նա քսան տարի անց կրկին վերադառնում է Ռուսաստան և բոլորովին այլ մոտեցում է ցուցաբերում՝ խորհելով հատկապես իր տարիքի մասին: «Քսան տարի անց՝ հոկտեմբերի նույն շաբաթում, երբ ես ժամանել էի պատերազմի ժամանակ, օդանավը վայրէջք կատարեց Մոսկվայի օդանավակայանում: Ես հանգցրի ծխախոտս, հանեցի ակնոցս, գիրքը փակեցի և ցնցվեցի, երբ հասկացա, որ լաց եմ լինում: Բոլոր կանայք էլ ասում են, թե իրենք քիչ են լալիս, բայց ես չեմ ասում, որովհետև շատ վաղուց հասկացել եմ, որ ես դա անում եմ անպատեհ և սխալ մարդկանց առաջ: Իմ առջև նստած անգլիացի երկու առևտրական ճամփորդներն ակնապիշ ինձ նայեցին և գլուխները շրջեցին, բայց կողքիս նստած գերմանացին չթաքցրեց իր հետաքրքրությունը, իսկ անցուղու մյուս կողմից ռուսը գլուխը թափահարեց: Ես աչքերս փակեցի, որ չտեսնեմ նրանցից ոչ մեկին: Ի՞նչ պատկեր է կաթսայի հատակը քերող թեյի գդալը, որն այնտեղ նախկինում երբեք չի եղել: Ես ինքս ինձ ասացի, որ գուցե անհամբեր եմ տեսնելու իմ հին ընկերուհի Ռայային. հեշտ չէ այսքան տարիներ անց հանդիպել հին ընկերոջը և հատկապես ընկերուհուն, քանի որ կանայք ավելի շատ են փոխվում, քան տղամարդիկ: Բայց ես գիտեի, որ արցունքները Ռայայի համար չէին. դրանք ինձ համար էին, ով քսան տարի առաջ ի վիճակի էր տասնչորս օր չջեռուցվող ինքնաթիռով թռչել Սիբիրով մեկ՝ քնապարկով արկղերի վրա պառկած, իմանալով, որ այդ օրերին ինքնաթիռն ուներ միայն մի քանի գործիք, վատ զգալով Յակուտիայում, ի վիճակի չլինելով բացատրվել մի լեզվով, որը ես չգիտեի, չանհանգստանալով և վստահ, որ ինչ էլ պատահեր ճամփորդության ընթացքում, արժեր դիմանալ, բայց երբ թոքաբորբը պատահեց, այդ առումով ես միտքս փոխեցի: Արտասուքները կապված էին տարիքի և այն կնոջ հետ, որն այն ժամանակ ի վիճակի էր դիմանալու դժվարություններին, իսկ այժմ գիտեի, որ այլևս անկարող է: Ես ավստոսեցի, որ Մոսկվա էի վերադարձել»⁵:

Լ. Հելլմանի ստեղծագործությունների մեր ընկալումը հիմնված է գլխավորապես դրամատուրգիայի վրա և հակադրվում է լրագրողական ներդրմանը: Ինչ վերաբերում է հեղինակային հավաքածուին, ապա դա հավասար կլինեի սեփական անունից հրաժարվելուն, եթե նա իսկապես չվայելեր այդ դարաշրջանը և խումբը, որտեղ խնջույքի էր մասնակցում Ֆ. Սքոթ Ֆիցջերալդի հետ, Հեմինգուեյի հետ ժամանակ անցկացնում Իսպանիայում, քուն մըտ-

⁵ Նույն տեղում, էջ 124, 125:

նում, մինչ ֆուլքները խոսում էր, մտերիմ ընկերություն անում Դորոթի Փարքերի հետ և երեսուն տարի անցկացնում Դաշիել Համմեթի հետ, որին իր հուշագրության սովոր մասում նա շարունակում է անվանել «սիրելի բարեկամ»:

Երբ նա կենտրոնանում է որևէ այլ անհատի վրա, ընթերցողը հստակ գիտակցում է, որ վերջինս պատկերված է Հելլմանի աչքերով, և մինչ նա թույլ է տալիս մեկ ուրիշին հայտնվելու ուշադրության կենտրոնում, երբեք թույլ չի տալիս անտեսել իրեն:

Հելլմանը հազվադեպ է ավանդական ձևով անդրադառնում որևէ խնդրի, և սա ուշագրավ է, քանի որ նա կարողանում է ուղղակիորեն խորամուխ լինել երևույթների մեջ: Սկզբում պետք է կարողանալ համակերպվել Հելլմանի պատմությունը թեժացնելու, ապա այն անմիջականորեն ներկայացնելու ունակությանը: Նա հատկապես այդպես է վարվում, երբ անդրադառնում է զգացմունքների և իր սիրելի մարդկանց նկարագրությանը:

Բավական հրապուրիչ է Հելլմանի աչքերով պատկերված Դորոթի Փարքերը, քանի որ նման լեզենդար սրամտություն կարող է ձեռք բերել միայն մարդկայնությունը կորցրած անձը: Հելլմանը «Դոթիին» ներկայացնում է որպես մարդկային և սխալական, ինչպես միայն ընկերուհին կարող է անել: Սրամտությունից զատ՝ Դորոթին հայտնի էր իր սիրային պատմություններով, և Հելլմանը դա չի անտեսում. «Նրան սիրահարված էին մի քանի հիանալի տղամարդիկ, բայց նա սիրահարվում էր միայն նրանց, ովքեր չէին սիրահարվում իրեն, իսկ դրանք հալումաշ եղածներն էին:...Ես նրա ընկերակցությունից առավել մեծ բավականություն էի ստանում, քան որևէ այլ կնոջ հետ շփումից: Նա համեստ էր, իսկ սա ամենևին էլ առաքինություն չէր. նա սիրում էր կարծել, թե ինքն այնքան էլ արժանավոր չէ, մարդկանց վերաբերյալ նրա տեսակետներն արտառոց էին ու սուր, նրա հղկված և չափազանց նրբագեղ շարժումը նրա հետ ապրելը վերածում էին հաճույքի. նա սիրում էր գրքերն ու մեծահոգի էր գրողների հանդեպ, իսկ նրա սրամտությունը, անշուշտ, այնքան հիասքանչ էր, որ ո՛չ տարիքը, ո՛չ էլ հիվանդությունը երբևէ չհորացրին այն աղբյուրը, որտեղից այն բխում էր ամեն օր: Նրա մասին որևէ վերհիշում չի կարող բացառել սա»⁶: Նրանց ընկերությունն անսովոր և հավանաբար ամենաթանկն էր հենց այս առումով:

Հուշագրության էջերում թեպետ ժամանակը ծախսվում է Փարքերի վրա, բնականաբար Համմեթն է գերազանցում բոլորին: Լիլիան Հելլմանը,

⁶ Նույն տեղում, էջ 132, 133:

անտարակույս, այն կանանցից չէ, որոնք «կերտվում են» տղամարդկանց հետ փոխհարաբերության շնորհիվ, բայց նա գիտեր, որ հրաշալի ազդեցություն է թողնում Համմեթի վրա, թեպետ վերջինս պահպանում էր իր անհատականությունը: Նա մի փոքր անդրադարձ է կատարում իրենց քաղաքական հայացքների տարբերություններին և պատմում, թե ինչպես ինքն անկարող էր երբևէ հասնել Համմեթի մակարդակին, որը երկուսին էլ ցավ էր պատճառում, քանի որ գաղափարական նման նվիրվածությունը կարող էր ազդել միմյանց հանդեպ իրենց նվիրվածության վրա: Հելլմանն այս կապակցությամբ հիշատակում է. «Տարիներ անց Համմեթն ապացուցեց, որ սոցիալիզմի հանդեպ հավատը դարձել էր կենսակերպ, և չնայած նա մեծապես քննադատում էր մարքսիզմի բազում ուսմունքներն ու այդ ամենը ներկայում և անցյալում կիրառող անձանց, այնուամենայնիվ հափշտակված էր այդ ամենով: Ես առանց գիտակցելու փորձում էի կոտրել նրա հավատը, զգում էի, որ չեմ կարողանում այդ անել և միաժամանակ հարգում էի նրան, նախանձում ու բարկանում: Նա համբերատար էր՝ հավանաբար հուսալով, որ ես էլ կհարեմ իր սկզբունքներին, զվարճանում էր իմ կեղծ զայրույթից ու սառն էր իմ ազդեցության հանդեպ: Ես չեմ ուզում ասել, թե մենք վիրավորում էինք միմյանց.....Լիլլի՛, երբ հասնենք անկյունին, դու պետք է քեզ համար որոշում կայացնես ու հասկանաս, որ ես պետք է քայլեմ իմ ճանապարհով: Դու ինձ համար եղել ես ավելին, դե, ավելին, քան ինչ-որ մի լավ բան, բայց հիմա ես անհանգստություն ու գլխացավանք եմ քեզ համար: Ես քեզ երբևէ չեմ դատապարտի, եթե հիմա դու ինձ մնաս բարով ասես: Բայց եթե չասես, ուրեմն այլևս երբեք մենք նման զրույց չենք ունենա»⁷:

Համմեթը, թվում է, բացահայտել է Հելլմանի ներսում եղած լավագույնը՝ չնայած կուսակցությունում անցկացրած մի քանի կորցրած տարիներին, որոնք կործանեցին երկուսին էլ, իսկ Համմեթն այդպես էլ չապաքինվեց: Խելագար ու խայտաբղետ այս տարիների արժանվույն գնահատանքը գուցե «Նիհար տղամարդը» Հելլմանի երկն է, որտեղ նա իր և Համմեթի նմանողությամբ կերտել է Նիք և Նորա Չարլզներին⁸: Հելլմանը գրում է. «Հաճելի էր լինել Նորան, որն ամուսնացած էր Նիք Չարլզի հետ. գուցե սա ժամանակակից գրական այն ամուսնություններից էր, երբ տղամարդն ու կինը համակրում են միմյանց ու

⁷ Նույն տեղում:

⁸ **Estlin M. W.** Critical essays on Lillian Hellman (critical essays on American literature). 1989, Boston, p. 186.

լավ ժամանակ անցկացնում միասին: Բայց ինձ շուտով իմ տեղը ցույց տվեցին... Ես անհանգստանում էի, որպեսզի նա (Համմեթը) լավ կարծիք ունենար իմ մասին»⁹:

Ակնհայտ է, որ Համմեթը Հելլմանի կյանքի սերն է, թեպետ և նա գործածում է «սիրելի բարեկամ» արտահայտությունը: «Նույնիսկ հիմա, երբ ես գրում եմ այս մասին, ես դեռ բարկանում ու զվարճանում եմ, որ նա ամեն ինչում թելադրում էր իր սեփական պայմանները. մի քանի րոպե առաջ ես վերկացա գրամեքենայի առաջից ու դրա համար նրան նախատեցի, կարծես թե նա դեռ կարող էր ինձ լսել: Ես ռոմանտիկ սիրո մասին նույնքան քիչ պատկերացում ունեմ, որքան և տասնութ տարեկանում, բայց գիտեմ շարունակվող խոր հետաքրքրության, ուրիշի մտածածի, ցանկալի արարքների պատճառած հուզմունքի, խաղացված և չխաղացված հնարքների, տարիների ընթացքում կարճ քուղի պարանի վերածվելու մասին, որն իմ դեպքում դեռ այստեղ է՝ ազատորեն կախված մահվանից շատ անց: Ես վստահ չեմ, թե ինչ զգացողություն կունենար Համմեթն իր մասին այս գրառումների վերաբերյալ, բայց վստահ եմ, որ գոհ կլիներ այն փաստից, որ այսօր ես բարկանում եմ իր վրա»¹⁰:

Չնայած Հելլմանը որևէ կերպ չի տալիս Համմեթի հետ իր փոխհարաբերությունների բացատրությունը, ակնհայտ է նրանց երկկողմանի սերը՝ անկախ այդ ժամանակների համար չափանիշ հանդիսացող ամուսնության ավանդական բացակայությունից: Համմեթի կյանքի տարիների նվազման պատկերումը սարսափելի տխուր է, և հենց այդտեղ էլ Հելլմանն ընդհատում է իր պատումը, թեպետ շարունակում է պնդել, որ կյանքը շարունակվում է:

Հելլմանը երբեք շատ չի խոսում իր գրական փորձառության մասին, այլ անդրադառնում է դրամատուրգ լինելու ընդհանուր առանձնահատկություններին, քանի որ հենց դա է մեծապես նպաստել նրա գրական գործերի ստեղծմանը:

Անշուշտ, Հելլմանը խոսում է այն մասին, թե որքան չէր սիրում թատրոնը, թեպետ այն իր ապրուստի միջոցն էր, և ժամանակ առ ժամանակ հիշատակում է իր աշխատանքի մասին, բայց երբեք հատկապես խորամուկ չի լինում այդ խնդրի մեջ... Ներշնչանքներ, յուրաքանչյուր գործի կերտում, ստեղծագործությունների առաջին ընդունելություններ, չնայած մեկ կամ երկու

⁹ Hellman L. An unfinished woman; a memoir, p. 147.

¹⁰ Նույն տեղում, էջ 161:

անգամ նա որտեղ հարկ է արժանին է մատուցում՝ մեջբերելով որևէ տող, որն ինչ-որ մեկն ասել էր իր մասին, իսկ ինքն էլ՝ օգտագործել: Հաճախ իր դրամաների անվանումները նա կիրառում է որպես հենակետ, ինչպես, օրինակ, այն իրադարձությունը, որ տեղի է ունենում «Փոքրիկ աղվեսներ»-ից հետո¹¹:

Հուշագրության մեջ այս ժամանակաշրջանի պատկերումն այնպես է անտեսված, որ թվում է՝ ընթերցելիս մի քանի էջ բաց է թողնված: Միակ տեղը, որ նա հիշատակում է այդ ժամանակահատվածը, Փլեզանվիլում իր ազարակի վաճառքի պատմությունն է: Ուշարժան է նաև Ներկայացուցիչների պալատի անանուն գործողությունների կոմիտեի և Մըք Քարթին շրջապատող երևույթների նկարագրության բացակայությունը: «Ես կանգ առա այնտեղ, որպեսզի նայեմ տնկարանի ֆրանսիական հարյուրավոր մանուշակներին, սածիլման սպասող վարդի թփերին, որոնք նրանք երբեք չէին ունենա, երկու ակր գրաված արտասովոր ծնեբեկին, և 1952թ. մայիսյան այդ կեսօրին, ճանապարհի եզրին կանգնած, ես ի վերջո հասկացա, որ այլևս երբեք նորից չեմ ունենա այս գեղեցիկ, դժվարհերկելի հողը: Այժմ, Մոսկվայի իմ սենյակում նստած, ես ուրախ էի, որ վաճառել եմ այն, բայց ամստում էի Ջոզեֆ Մըք Քարթի անցած օրերը, Համմեթի հալածանքները, իմ հայտնվելը Ներկայացուցիչների պալատի անանուն գործողությունների կոմիտեի առջև, հոլիվուդյան սև ցուցակը, որոնք նպաստել էին, որ ես կորցնեի այն: Դրա նման մեկ ուրիշ վայր այլևս չէր կարող լինել, որովհետև ես երբեք այլևս չէի կարող լինել այն կինը, որն առավոտյան յոթից աշխատում էր մինչև մյուս օրվա կեսօրի երկուսն ու երեքը և ամեն օր արթնանում հանգստացած ու այդ օրվա հանդեպ քաղցով համակված»¹²:

Գուցե նա ցանկանում էր, որ սա երբեք տեղի ունեցած չլիներ, սակայն Հելլմանն այն մարդկանցից չէ, որոնք խուսափում են տհաճություններից: Անշուշտ, դժվար կլինեի գրել այդ մասին այնպես, որ երևի նրա մյուս գործերն առավել ընդգրկուն են անդրադառնում այս փորձությանը, սակայն այն ընթերցողի վրա ասես անավարտ երևույթի տպավորություն է թողնում:

Հելլմանի գրվածքում առկա հնչերանգը ենթադրում է, որ եթե մենք կարդում ենք այս մասին, ապա պետք է որոշակի պատկերացում ունենանք անցած իրադարձությունների մասին: Չկա այլ ենթադրություն, թե սա կարող է

¹¹ **Champion L.** American women writers, 1900-1945: a bio-bibliographical critical sourcebook. London, 2000, p. 159.

¹² **Hellman L.** An unfinished woman; a memoir, p. 167.

կարդալ այս կերպարներին ու իրադարձություններին անձանոթ մեկը, ուստի ինքը կարիք չունի ոչինչ բացատրելու՝ բացի այն ամենից, ինչն իրեն է վերաբերում: Թվում է՝ նա իր ամբողջ կյանքն ապրել է ներկայի հանդեպ նման սևեռուն ուշադրությամբ. ապագան անորոշ է և յուրաքանչյուր վայրկյան կարող է խլվել, այնպես որ ներկան է ուշադրանք: Անշուշտ, հուշագրության վերջին տողը վկայում է ներկայով ապրելու անհրաժեշտությունը. «Բայց ես դեռ այնքան ծեր չեմ, որպեսզի ինձ ավելի շատ դուր գա անցյալը, քան ներկան, չնայած լինում են գիշերներ, երբ ես անցողիկ տխրություն եմ ապրում անկարևոր ցավերի համար. դրանք իմ հնարած հիմարություններն են եղել, կան և կլինեն: Ես, իհարկե, ափսոսում եմ, որ կյանքիս մեծ մասն անց եմ կացրել փորձելով գտնել այն, ինչն անվանում էի «ճշմարտություն», փորձելով գտնել այն, ինչ անվանում էի «իմաստ»: Ես երբեք էլ չեմ հասկացել, թե ինչ նկատի ունեմ ճշմարտություն ասելով, երբեք չեմ գտել իմ հուսած իմաստը: Նկատի ունեմ, որ ինձանից շատ անավարտ բան եմ թողել, որովհետև չափազանց շատ ժամանակ եմ վատնել: Ինչևէ»¹³:

Նրա արտահայտման ձևն ու բյուրեղյա մաքրություն ունեցող տեսակետը կատարում են զարմանահրաշ դիտարկումներ իր և ուրիշների մասին: Լիլիան Հելլմանի կերպարով կարելի է ընկալել մի զարմանալի կնոջ ներաշխարհ: Նրա չոր սրամտությունն ու ցինիկ քմծիծաղը տեսանելի են յուրաքանչյուր էջում, և մինչ դրանք կարող են թվալ առաջին գրավիչ հատկանիշները, դրանց հետևում թաքնված սիրտն ու միտքն են ապացուցում այս մեմուարի ահագնացող տարրերը:

Այսպիսով, «Անավարտ կինը» եզակի աշխատանք է, որը հեղինակել է ամերիկուհի դրամատուրգը, որի կյանքն ընդգրկում է հրաշալի իրադարձություններ, և այն, ինչ նա ցանկանում է ասել պատումի տեսակետից, բավական ուշագրավ է: Անշուշտ, իրադարձություններից զատ ներկայացվում է սրամտության, ցինիզմի և ուղղամիտ դիտարկումների կատարյալ խառնուրդ, որը բնորոշում է թե՛ նրա աշխատանքը և թե՛ հենց իրեն:

¹³ Նույն տեղում, էջ 188:

**КУЛЬТУРНАЯ КАРТИНА ВЕКА И ЛИЧНОЕ ПРОСТРАНСТВО В МЕМУАРАХ
ЛИЛИАН ХЕЛЛМАН "НЕЗАВЕРШЁННАЯ ЖЕНЩИНА"**

ЛУСИНЕ АЙТЯН

Мемуары Лилиан Хеллман "Незавершённая женщина" написаны в 1969 году и автобиографичны. Здесь рассматривается не только личная жизнь Хеллман, но и преподносится полная картина прошедшего века, насыщенная социальными и политическими событиями. Эти мемуары представляют симбиоз личной жизни и культурной среды, в которой мастерски сплетаются остроумие, цинизм и прямота взглядов, присущие автору.

Ключевые слова – Лилиан Хеллман, драматург, "Незавершённая женщина", мемуар, культурная картина века, личное пространство.

**LILIAN HELLMAN'S MEMOIR "AN UNFINISHED WOMAN" THE CULTURAL
OVERVIEW OF THE CENTURY AND LILIAN HELLMAN'S STANCE**

LUSINE HAYTYAN

Lilian Hellman's "An Unfinished Woman" is a memoir, a kind of autobiography written in 1969. It is an observation of her personal life and the cultural environment of the time as well. Besides portraying the events of her life she presents a perfect mix of ingenuity, perceptiveness, wit, cynicism and fair observations, that characterize her work and her personality.

Key words – Lilian Hellman, playwright, "An Unfinished Woman", memoir, cultural context, individual space.